

INTERVISTË ME METË SHALËN

Pejë | Data: 18 tetor, 2016

Kohëzgjatja: 84 minuta

Të pranishëm:

- Metë Shala (I intervistuari)
- Erëmirë Krasniqi (Intervistuesja)
- Noar Sahiti (Kamera)

Simbolet e komenteve në transkriptë te komunikimi jo-verbal:

() - komunikim emocional

{ } - e intervistuar shpjegon me gjeste

Simbole të tjera në transkriptë:

[] - shtesë e tekstit për të lehtësuar kuptimin

Fusnotat janë shtesa editoriale që japin informacion mbi vendbanime, emra apo shprehje.

Pjesa e Parë

Erëmirë Krasniqi: Z. Shala, prezantohu, edhe mandej mundësisht tregona diçka për familjen tande kujtimet e më të hershme, rrethin familjar dhe vendin ku keni lind?

Metë Shala: Metë Shala, prej fshatit Tërstenik, rrjedhi nga një familje me traditë pune në fshat, kryesisht me bujqësi. Biri i Tahir Shalës, kemi qenë katër vllazën e dy motra. Njeni tragjikisht humbi jetën i vrarë nga, fatkeqësisht nga i afërm, biri i tezës. Shkollën fillore e kam kry në fshat, unë dhe katër vllaznit e mi, pastaj vëllai i ndjerë dhjet vite pas meje ishte në Fakultetin Juridik në Prishtinë në vitin e tretë, tjetri vëlla ma i vogli ai ishte në shkollë të mesme. Mirëpo, kur ndodhi tragjedia ai ndërpreu rrugën e shkollimit, e murrë vëllai i madh në Gjermani.

Erëmirë Krasniqi: Tregona ma shumë diçka për familjen e juaj, para se me dalë te rasti i gjakmarrjes?

Metë Shala: Po familja, familja merreshim me bujqësi, përpiqeshim me u shkollua. Vëllavi i madh barrën kryesore e ka pasë. Ka shku '69-shin, prej atëhersh deri tash është në Gjermani është përkujdes për shkollimin tonë, për nanën, për babën. Baba na la herët, në vitin '74 ka vdek, e nana ka vdek dy 2008-tën, 2008-tën ka vdek nana. Jemi një familje bukur e vujtur, për shembull kemi pasë edhe babën edhe mixhën në burg pa faj, pa asnjë faj, '57-tën të dytë kanë ra në burg. Njeni ka qenë në Loxhë në dark, në posterm, e mixha ka qenë në shpi. Mirëpo, dy romë kanë shku në male të Serbit me vjedh dru edhe i kanë thanë njëri tjetrit, "Ikë Rustem, ik Tahir!" në emër te babës e mixhës tem. Edhe ai Serbi i ka majtë men emrat e Rustemit e Tahirit, të babës dhe Mixhës, [në fakt] ata kanë qenë krejt tjetër kush dy romë Isufi dhe Dauti. Ai ka shku i plagosun në shpi të vetë edhe ka lajmëru atje. Mandej kanë kanë ardhë policia e kanë marrë mixhën në shpi pa faj, babën e kanë marrë në Loxhë në darkë të postermës, e kanë marrë pa faj edhe i kanë burgos i kanë malltretu. I kanë majtë njonin një vit burg, njonin një vit e gjysë. Mirëpo, siç duket edhe policia e atëhershme e ka marrë vesh edhe gjyqi i atëhershëm se janë të pafajshëm edhe i çojnë në Rugovë me pre lanë me zhvesh lanë. E kanë marrë vesh.

Mirëpo, ata romët i kanë ra në dorë një serbi, Jovan Petričević Bogdan, kanë ra në dorë të serbit me shpëtu edhe ai i ka majtë tri vjet në rrogë serbi për me shpëtu dhe këta me metë në burg, baba edhe mixha. Përkundër asaj që ata i kanë lajmëru dëshmitarë miqtë e Loxhës si, "Ky ka qenë në dark te na", nuk ia kanë marrë parasysh dëshmitë edhe kanë majtë ni vit njanin në burg dhe njani ni vit e gjysë. Na ishim shumë të ri, vëllai ishte shumë i ri, përballeshim me kushte shumë të vështira me skamje.

Atëhere në '56-tën unë isha në moshën tre-katër vjeçare. Pastaj, ishte ni jetë, jetë e vujtur, çka është ma e keqja, që është ma e keqja kanë qenë shumë, shumë konflikte e pabesi në radhët tona, në mesin tonë. Fatkeqësisht, sa bonte sherr armiku, bojshin sherr edhe shumë njerëz në radhë tona, fatkeqësisht!

Erëmirë Krasniqi: Qysh i tejkaluat këto raste të burgosjes, kush ju ndihmoj prej familjes sa ishin baba dhe axha në burg?

Metë Shala: Po i kisha unë dy gjyshe, se gjyshi i kishte pas dy gra. Baba ishte me nanë tjetër, ndërsa axha ishte me nanë tjetër, të dytë ishin për hasret edhe ato dy gjyshe edhe ato dy gratë e gjyshit gjyshet tona. Ato merreshin, të shkretat merreshin me duhon, me bujqësi, shkojshin shumë kështu në qytet me vezë, me pula, me nda ndonji hall, me shit diçka kështu. Shumë atëherë në kamë shkojshin dymbëdhjetë kilometra prej fshatit Tërstenik në Pejë prapë Tërstenik i bojshim dhe mirreshim edhe me duhon kapak, mjellshim duhon, shitshim duhon të grimë, kështu. Po kishim edhe ni mulli me ujë, ku blunte, blujshin përpara axha edhe baba. Qatë mulli e kishim nji njeri që punonte, përpiquej vëllai ynë i madh me majtë atë mulli, me blu, me jetu, me hangër e bukë e me punu fushën e kështu.

Erëmirë Krasniqi: A jetojshit në bashkësi apo veç familja juaj?

Metë Shala: Jo, atëherë ishim ne veç, në bashkësi baba e axha, po axha s'kishte fëmijë, nuk kishte fëmijë. Ai kishte qenë në brigadën e tretë të Shqipnisë në Sanxhak, kishte qenë me brigadën e tretë edhe kish qenë i vujtur shumë ai prej tifuzit, sa që 29 ditë i kish pasë metë vorri çelë, 29 ditë vorri çelë! Po një mjek italian e kish pasë prekë në puls të dorës e ka ditë që është gjallë edhe ai ka thanë, "Mos e vorrosni". Mandej prej prej atij Tifuzit kish pasë metë i paaftë edhe s'ka pasë fëmijë. Kur ka ardhë prej burgit e kish pasë lëshu edhe grunë. Edhe jetojshim kështu.

Bile më kujtohet niherë me shumë mundim mjellëm duhon, e paluam, hajshim bukë me pelim. Erdhën policia bashkë me një të fshatit që na njehke edhe na murrën duhanin, na murrën duhanin ku e kishim mshef, me mujt me shit ndonji killë duhon për me mujt me jetu, me bo ndonji hall. Atëherë s'kishte rrymë elektrike ishte vaj guri me llapma të vjetra, me do fitilaqa, ish ni jetë shumë... mesjetën e kemi përjetu, tamon si mesjetë. Tatimi ishte shumë i randë, shteti na ngarkojke me tatim shumë të randë. Bereqetet ishin të liga, s'kishte bagëti për me pasë plehërim me u bo bereqetet, me u rritë bereqeti m'u rritë buxheti familjar. Atëherë pyetshin njëri tjetrin, "A e lave porezin?" "Po." Thotë, "I lumi ti". "A e ki bo bukën për rob tu?" "Po", "A ki ushqim për gjanë?" "Ti tek je pasaniku ma i madh". Do të thotë qaq ka qenë krizë e skamje, qaq ka qenë barra e tatimi të shtetit. E di që ka mungu shumëçka, shumëçka ka mungu, shumë ka qenë ni jetë, jetë e ngarkume, jetë e randë.

Erëmirë Krasniqi: Deri në cilën moshë keni jetu në Tërstenik?

Metë Shala: Po unë Tërstenik kam jetu deri, deri '99-tën, deri '99-tën kemi jetu. Shkollën e mesme kam shku në '68-tën në Prishtinë, '72-tën e kam kry shkollën e mesme. Mandej kam vazhdu studimet në Prishtinë.

Erëmirë Krasniqi: Çka keni studju?

Metë Shala: Kam studju muzikën po ashtu.

Erëmirë Krasniqi: A na kallxoni pak për jetën studentore?

Metë Shala: Po jeta studentore është jeta ma e mirë. Jeta ma e mirë që i riu oshtë i preokupim veç me mësim. Më ka përkrah vllau i madhe shumë, ai prej Gjermanisë më ka dërgu të holla, kam banu në konviktin e studentëve me do shokë shumë të mirë atëherë. Kemi qenë kështu shok të mirë, kemi përkrah njeri tjetrin, kemi qenë shumë, shumë serioz në ato kohra, e kemi ditë hallin e kombit, kanë ditë çdo student, kanë ditë hallin e kombit e atdheut që oshtë në robëri pa duar e pa kamë i ndamë në pesë copa. Qashtu armiku na e ka pre këmishën e ngushtë e na ka gdhend trupin me sopat.

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë të përfshirë në naj organizatë ilegale politike në atë kohë?

Metë Shala: Shiqo në vitin... nuk kam qenë në ndonjë organizatë ilegale politike, '68-tën kom qenë në vitin e parë në shkollën e mesme të muzikës edhe e kom kuptu '68-tën çka donë të thotë armiku, sepse u organizuan demonstratat e vitit '68 edhe unë i pashë studentët. Unë isha nxonës i vitit të parë, 15 vjeçar, s'dijsha çka janë demonstratat. Edhe shifsha, i shifsha gratë Serbe prej ballkonit t'u gjujt vazot të betonit me lule mbi kryet e studentëve. Studenten shqiptare e kom pa me flamur në dorë kur i ka ra vazoja e betonit në krye, tu gjujt ujë të valë, e di që e kom pa me sytë e mi tenxheren me lakna të vala me i përvëlua me i shkatrru studentët, edhe e kom pa kur kanë lyp, "Republikë Kushtetutë! Republikë Kushtetutë!"

E di që kanë ardhë forcat mas disa ditëve me tanke prej Serbie me helmeta me demonstru atë me demonstru atë forcën, atë forcën ushtarake Jugosllave të egër kundër studentëve. Burgosën, u burgosën shumë, e di që ka pasë ardhë ni kësi zjarrfikës, pat' ardhë te "Tre sheshirat" edhe te "Bozhuri", pat' ardh aty. Atëherë ka qenë kocka nuk ka qenë asfalt, kubëza, ka qenë kubëza edhe erdhën i gjujshin studentët me ujë. E di që ja kanë këput me thika krejt ato gypat e ujit edhe met tu u shprazë uji para "Hotel Buzhurit" atëherë u thirrke para "Teatrit Krahinorë". Kërkesat ishin, ishin për, "Republikë Kushtetutë!"

Erëmirë Krasniqi: A dilshit ju në ato protesta apo?

Metë Shala: Unë vetëm... shiqo, unë kam qenë shumë i ri. Unë as nuk e kom dit që kanë m'u mbajtë demonstrata as nuk e kom ditë çka janë demonstrata atëherë. Vetëm e di që i kom pa të tjerët që kanë marrë pjesë në demonstrata, studentët, kërkesat e tyre, pjekurinë. Masanej kom marrë njohuri prej studentëve ma të vjetër t'u mi spjegu ato gjana që prej atëherit e di çka jonë demonstrata, çka është armiku, e di çka është çashtja kombëtare, padrejtësia që ju ba popullit tonë, e kështu me radhë, dalë ngadalë e pastaj gjate shkollimit.

Erëmirë Krasniqi: A të shkojmë te rasti? A po e ndërtojmë kadal- kadale rastin e vrasjes, tash masi kemi fol për familjen, njëfarë mënyre [ta sqarojmë] qatë dinamikën mes dy familjeve.

Metë Shala: Po na, kemi pasë fatkeqësi shumë të ranë, në vitin '87 dolën në bjeshkë, Mal të Zi, në Gradinë dikun dy ore larg prej Rozhaje, naltësi e lartë shumë. Kishim qëllimin që fëmijët me u ushqy tre muj verë në bjeshkë, me ajër të pastër, me ujë, shëndeti i fëmijëve, rruzat e gjakut, ajri i pastër i

përmirson edhe kishim dëshirë me dalë. Edhe na ofrunë qat' ofertë qita djemtë e tezës prej Krushevcit edhe u verbum sysh shkum me ta. Megjithëse e dijsmi kush jonë, por insistimi i nanës shkum, se nana shumë e donte atë motër, shumë i donte ata djem, por s'ishin për mi dashtë ata. Mirëpo, u verbum edhe dulëm.

Në '87-tën vëllai i ndjerë ka qenë në stan, ka flejt me vëllain e dorasit. Nji mramje t'u flejt me qatë vëllain e dorasit, ai mendon që vëllai ka flejt edhe del prej stanit kadale. Vëllau i shkon mbrapa dhe i thotë, "Ku po shkon?" Thotë, "Kthehu në stan se po me shtihohet diçka". Ky kthehet në stan, ai shkon edhe vonohet e vjen vonë dikur. Të nesërmen në mëngjes n'shtallën ku kanë qenë bagëtia nuk ka qenë ni mëzat, po mungon ni mëzat i joni edhe ai vëllai e lajmëron rastin në polici. Shkon dy orë në kamë në Rozhaj në polici edhe e lajmëron që më ka hup një mëzat. Policia e kryen punën e vetë. Edhe dulëm në '88-tën, pronari i bjeshkës na tha neve, "Ata nuk ua du në bjeshkë. Ata s'du m'i pranë në bjeshkë". Na t'u mendu se ata s'do të dalin, ata dulën qatë bjeshkë.

Ata s'na veten as neve, as pronarin. Ndoshta pronari u paraqit i tillë se ka marrë të holla edhe prej atyne edhe prej neve, edhe dulën në bjeshkë. Në bjeshkë ishin raportet shumë te ftohta. Ata filluan mos me lanë nanën me marrë ujë në të njejtin kru, në kronin e përbashkët. Unë dola '88-tën në bjeshkë, në ditën e Bajramit bashkë me tezen e tretë, jo nanën e tynë. Ish në Kullë ajo, në bjeshkë në Zhleb. Dola me tezen edhe nejtëm dy ditë, në të tretën ditë u nisa une me tezën me ardhë në rrafsh, ramë në Rozhajë, prej Rozhaje me ardhë në Pejë në fshat. Tezja në mëngjes ke tu ata, kur u kthy, u kthy diçka t'u kajtë. Tezja erdhi me mu dhe me ni mik, mikun e kisha edhe bash i vëllau i shoqes i vëllaut të ndjerë.

Erdhi tezja me mu, kur u erdhëm në Rozhajë, tezja po më thotë, "Kthehu ti në bjeshkë". I thashë, "Pse, qysh me të lanë une ty? Na jemi nisë për fshat, për rafsh, për Pejë". "Ja!" Tha, "Kthehu ti se mu më ka deklarë," vrasësi se, "dilli s'praron pa e vra njanin ose te dytë". Unë u befasova i thashë, "Teze pse s'më kallxove në bjeshkë?" Edhe u tërheka. E lashë tezen në Rozhajë edhe u ktheva në bjeshkë me mikun e vëllaut të ndjerë. Kur shkova në bjeshkë, kur mrrim naltë e gjeta të vramë, në prezencën e nanës e kish vra. Edhe djali vëllait të tij prapa shpinë ia kish bo fytyrë krejt zi t'u ia ngjit, edhe nana e kishte pengë shumë vëllaun. Ia kishte lidh durty, edhe ai e kishte nxerrë revolen dhe i bjen me një plum në zemër. Kish pasë ra mi nanën edhe nana me menxi ish konë terhek prej trupit të tij. Kur mrrina unë e gjeta nanën te krytë e tij, e gjeta nanën te kryt e tij. Edhe policia erdhën, nuk më lejojshin me bartë kufomën.

Me 26 korrik, '88 është vra dikun rreth ora njëmbëdhjetë, e marte. Tanë ditën ka mbet aty. Në mramje kanë ardh policia, tonë natën ka met aty prapë të mërkurën me 27 korrik ka metë aty deri në ora dy, në ora dy kanë ardh policia. Domethanë, kufoma veç filloi me u dekompozu. Me 27 korrik jemi nisë me kufomë, unë me nanën veç, unë, nana edhe i vëllai i shoqës jemi ardhë në Rozhajë. Na kanë ndalë, policia na kishin pasë njoftë, kemi shku do rrugëve të rrezikshme, ku çudi, sot është çudi me pa ku ka dalë kerri jem, gomari me menxi del, ni kombi-bus. Kemi ardhë në Rozhajë, na kanë vonu policia prapë derisa na kanë përgatit një proces për udhëtim, dikur ajo policia e tyne na ka pri rrugës, na ka pru, na ka udhëheq. Në ora shtatë, me 27 korrik kemi mrri në Pejë me kerr të policisë. Më kanë urdhnu prej policisë me çu në spital, në kapell. Kur e kom çu kufomën në spital me mikun, edhe unë me mikun e kemi shti me durty tona e kemi lanë me një tezgë të betonit pa kurrfarë kushtesh, temperatura

shumë e nalt, të nesërmen kanë ardh me bo obduksionin.

Aty veç është ba ora, ora nimdhjet, me 28-tin paradite derisa e kanë kry obduksionin. Nimdhjet e gjys jemi nisë, e kom çu kufomën në fshat t'u i ardh era. Krejt gratë kanë dalë prej shpijës kur e kom shti kufomën në shpi, sipas adeteve tona, prej erës që u dekomponzu. E kom marrë me durty e mia bashkë me do kusheri e kemi shti në kombi, e kemi çu me vorros. Pak pa e vorros m'ka ardhë vëllau prej Gjermanisë, i shkreti me një taksi në gurë të xhenazës ka qenë kufoma kur ka dalë prej kerrit, u kthy taksisti edhe njëherë ia dha setrën. E kish pasë setrën me të holla, me krejt e kish harru prej habitës, prej tmerrit. U kthy u fut edhe ai në radhë me e falë xhenazën edhe me kry vorrimin. Edhe prej atëherë e deri sot familja jonë nuk ka pa ditë [të mira]. Nana e shkretë vujke.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë moshe e keni pasë vëllaun?

Metë Shala: 25 vjeçar ka qenë vëllau, vrasësi 35. Vitin e tretë fakultet juridik, një student shembull, një student i mirë, e donte jetën ishte afërt i dashun. Ai s'e ka besu që i ndodhë edhe ajo prej, prej atij qeni. Kish shku për me kriju motivin me vra. E kish qitë djalin e vallavit të vet në vitin e parë në gjimnaz në Pejë, në bjeshkë me dalë me rreh djalin e vallavit pesë vjeç, djalin e vllavit të madh në Gjermani, pesë vjet, gjashtë vjeç qashtu. Edhe ky kur e sheh t'u e rreh djalin gjashtë vjeç, djali 16-17 vjeç, ky, "Ma! Ma!" Bërtiti, birtiti, shkon ia kap shtagën, ia jep tri-katër shtaga, ia kap shtagën prej dorës që e ka sulmu djalin pesë-gjashtë vjeç edhe ia jep nja tri-katër shtaga trupit i mshon djalit atyne.

Ai shkon t'u kajt. Edhe ky vjen edhe ngatërrohet edhe i thotë, "Del ka!" Në prezencë të nanës i bjen revole, në prezencë të nanës, që unë nuk muj me marrë me men. Mirëpo, ai nga frika se ne do të hakmerremi, sepse e ka pasë rreh edhe mikun e shpisë edhe mikun e shpisë e ka pasë rreh pas vjedhjes edhe tash t'u friksu se tani jemi me mikun bashkë mos po bojme ndonjë vrasje, ndonjë hakmarrje. S'kem pasë qysh me bo hakmarrje për ni plonc, ose ndonjë vrasje. Për shembull mikut, ne gjithmonë prej mikut kemi insistu që ai me tregu durim për hatër tonë për shkak se jemi afërsi djem tezës. Ata nga frika veprun këtë mënyrë me na bo vrasje.

[Video-intervista është prerë me kërkesën e familjes.]

Erëmirë Krasniqi: A i çuat në burg ju ata, ai i paditët, a u dënua rasti?

Metë Shala: Jo, ata, ata nuk i paditëm na. Na shkumë si dëshmitar me tregu qysh ka qenë ngjarja, ata.... Ai u gradu, ai u gradu, ai u lëshu, mas 16 mujve u lëshu në shpi.

Erëmirë Krasniqi: Qysh e shpjegoni këtë?

Metë Shala: Po, unë e spjegoj këta se në Mal të Zi, Bjelopolje, qysh lëshohet njeri për vrasje? Për shembull po e vret, po e vret njeriun edhe po lëshohet mas 16 mujve, kjo nuk spjegohet. Mirëpo, ata [shteti i Malit të Zi] shumë u dëshprunë në neve, shumë u mllefosën në neve pse na e kemi falë gjakun këtu edhe këta kishin çu si dëshmi atje për m'i kriju vetit rrethana lehtësuese, "Neve na kanë fal gjakun, ju s'keni nevojë t'na denoni", edhe ashtu doli, ai u liru prej burgi.

Erëmirë Krasniqi: Mas sa kohe ua falët ju gjakun, a menjëherë?

Metë Shala: Jo, me 17 mars, 2000 është falë gjaku, asi '90-tën, 17 mars, 90-tën u falë gjaki. Më fal se e përziva, '88-tën është vra, 17 mars, '90-tën, është falë gjaku. E tash u liru ai prej burgut.

Erëmirë Krasniqi: A po na tregon qysh u bo pajtimi, a veç ia keni falë, a jeni pajtu, a ka pasë ndërmjetësim?

Metë Shala: Po shiqo, shiqo, kjo është... ky gjak i ashtë falë Kosovës. Nuk iu ka falë atyre gjaku, s'kam drejt m'i fal gjak të kërkujt. Mirëpo, me ardhjen e plakut Anton Çetta, me ardhjen e Mark Krasniqit, Azem Shkrelit, me ardhjen e rinisë së Kosovës, Have Shala, Ethem Çeku, Adem Grabovci, më kujtohen shumë, Bajram Kelmendi i ndjerë, shumë e shumë më kujtohen kanë ardhë, rinia Rizë Krasniqi, Sali Cacaj kanë ardhë shumë e shumë të cilët kanë kërkua që është momenti historik që Kosovës duhet t'i falën ngatërresat edhe gjaqet Kosovës, por jo vrasësve, jo vrasësit. Edhe me të vjedh edhe me ta rreh mikun e shpisë edhe me të vra, kjo diçka shumë, shumë e ranë. Mirëpo, unë atë kohë merresha me...

Për shembull u vra i riu i Kosovës Fatmir Uka, u vra në Nëbergjan Gani Daci, u vra Qamil Morina në Loxhë, u vranë rinia në Kosovë në demonstrata, tona anët vriteshin. Edhe tash unë lakmojsa të jam i vdekur qysh ishte Fatmir Uka. Çfarë vorrimi madhështor, me mijëra, mijëra njerëz, ishte vorrim madhështor edhe ishte gjak për Kosovën, me dy gishta t'u lyp demokraci '90-tën, '91-tën.

Kështu që plaku Anton Çetta edhe rinia e Kosovës, sidomos Have Shala, Nurije Zeka mos t'i harroj, kërkuj falje nëse harroj dikë, kur ata thojshin, "Kush s'ma ka falë gjakin kësaj stine, Kosovës ia ka dhanë një thikë pas shpinë". Ajo ishte një thirrje, një kushtrim për, për mos me pasë vëllavrasje dhe mos të bëhemi ushtarë të Milosheviqit, por të bëhem njerëz të Kosovës. Të bashkum mos të rrudhim shpinën ndaj njoni-tjetrit në rast luftës eventuale, të jemi bashkë për m'i qëndru, m'i qëndru, m'i bo ballë luftës edhe si unik, pa ngatërresa, pa vrasje, pa gjakmarrje të jemi ma të fort. Shembull, falte, motrat e falshin gjakun e të vetmit vlla, në maj te Verrat e Llukës, ku murrën pjesë nëse s'gaboj gati gjys milioni njerëz.

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë atje?

Metë Shala: Kam qenë atje dhe gjithë ditën kam kajt kur i kam pa sa gjaku u falë atë ditë.

Erëmirë Krasniqi: A po na tregon në detaje atë ditën kur kanë ardhë njerëzit me ju pajtu juve? Kush ka ardhë, qysh e kanë prezantu rastin?

Metë Shala: Po, kanë ardhë, këta që i përmena, e shumë e shumë të tjerë që s'më kujtohen. Kanë ardhë edhe u kanë thanë djemve, "Kosovës i keni borxh", mu, vallaut t'madh, vllaut t'vogël. E insistojsa që edhe unë që Kosovës t'ia falim gjakin. Ate e tha plaku Anton Çetta, merrte shembuj shumë bindës, tha, "Ramë Binaku," a Ali Binaku nëse s'gaboj tha, "i Dashinovcit, Malsisë ia kanë vra dy djem, u hi e ka fal xhenazën mes dy djemve edhe e ka thirrë vrasësin i ka thanë, 'merri me dorë tane lëshoj në dhe.' E n'i paqe vra pa faj i paqsh në qafë këtë dyje e n'atë dyje." Edhe thotë, "Nëse këta t'kanë bo faj ty", thotë, "e paqin vetën n'qafë. Nëse i ki vra pa hak, pa hile, i paqsh në qafë këtë dynje e atë dynje". Edhe ia falë gjakin dy djemve. Domethanë, merreshin shembuj kështu shumë prekës e bindës.

Kryesorja ishte se Kosovës i duhej ai pajtim, sepse i vinte era luftë. Dihej se kur ishte në gjendje me luftu me Kroat e Boshnjak që veç feja i ndanë edhe vllazën jonë. E sa herë grritheshin edhe puthëshin ata, e dijshim që edhe neve ka me na gjetë e zeza, ka me na ndodh, ka me na gjetë lufta, bile të papërgatitun qysh na gjet.

Erëmirë Krasniqi: A iu çunë fjalë atyne? Këta pajtimtarët a iu çunë fjalë atyne të tezës që ju ua keni falë?

Metë Shala: Shkun ata atje, edhe këta lypshin me shku dikush prej neve. Na e autorizum njenin një baxhanak të vllaut të madh. E autorizum me shku me ata, na s'kemi shkum atje. Kjo nuk është... atyne s'ia bojme hallall kurrë se është e panevojshme, e pakapshme. Kurrfarë arsye s'ka pasë bre, na jemi befasu, jemi habit, po qysh vritet? Edhe me të vjedhë, me ta rreh mikun edhe me ta rreh djalin e vogël. E ky tash iu ka kundërpërgjig me dy tri goditje me qatë thupër që e ka pasë në dorë ai djali i tynë i madh n'gjimnaz, edhe me të vra, këta se ka prit kush. Këta veç njerëzit, veç fotografinë e njerit e në brendi [janë] shtazë, shtazë e egër.

Erëmirë Krasniqi: Privatist ju më tregutë qysh i keni gjetë pajtimtarët te shpija, a na kallxon pak qatë atmosferë?

Metë Shala: Një javë para se, një javë para se me falë gjakin, e shtunde ka qenë, kom ardh nga qyteti e kom gjetë plakun e urtë e t'mençur Anton Çettën bashkë me Riza Krasniqin, me Havën edhe me Nurije Zekën. Po, unë atë ditë një ko incidencë e kom ble librin e Anton Çettës që kishte dalë nga shtypi, "Tregime dhe Prallëza nga Drenica". Kur kom hy në odë e kom gjetë plakun Aton Çetta, e kom lonë librin pështjellur anash dhe jom përshëndet me ta. Në bisedime, t'u bisedu me plakun e urtë Anton Çetta, Riza e ka shpalos librin nga mbështjellja që ishte, e ka shpalos e ka pa librin e Anton Çettës dhe ia ofroj i tha, "Ja Profesor," tha, "intelektuali qe vjen nga qyteti me çka vjen," pa e ditë ata që edhe unë pa e ditë që do te më vijnë ata, ajo ishte ni ko incidencë. Dhe ky është ai libri i atëhershëm {tregon në kamerë} që ka shpëtu, që mua m'u ka djeg biblioteka në luftë me tre, rreth tre mijë ekzemplar libra e gazetash të ndryshe, dhe e la ni shkrim.

Erëmirë Krasniqi: A po e lexoni?

Metë Shala: Po, thotë, "Metë Shalës me nderimet më të mira e shumë suksese në punë, përzemërsisht Anton Çetta." Me dy T- ja, Çetta, do të thotë, Tërstenik, 10 mars, 1990. Dhe shtatë ditë mas kësaj dite është falë gjaku. Do të thotë dikun me 17 mars, 1990, u falë gjaku.

Erëmirë Krasniqi: Domethanë, ata fillimisht ju propozunë, mandej erdhën me marrë fjalën mas një jave?

Metë Shala: Ata na e propozun, edhe kanë punu shumë me vllaznit e mi, me familjen teme kanë punu, në mbramje, në shumë mbramje. Mandej unë isha, në ato vite isha drejtor shkollë në shkollën e fshatit Tërstenik. Vinte Hava e Nurija pa nda te unë në shkollë, vijshin dhe na përgatitshin. Kontribut të jashtëzakonshëm që ka dhanë, ka dhanë Have Shala me Nurijen e shumë të tjerë mos t'i...

Erëmirë Krasniqi: Çka ju thojshin, çka bojshin pajtimtarët, çfarë argumente ju jepeshin për me falë?

Pse e kishit vështirë ju, a kishit mujt me na tregu pak për këtë pjesë?

Metë Shala: Po jepshin argumente se rinia e Kosovës e ka marrë këtë iniciativë për qenë të bashkuar mos me qenë të përçamë neve, që me na gjetë armiku të përçamë me na ndodhë pastaj ni luftë e brendshme. Armiku, sikur të kishin ndodhë vrasjet e hakmarrjet ngatërresat që kanë ndodhë, sikur mos të ishin ba pajtimet ‘90-tën, viteve të ‘90-tën, ‘91 e ‘89-tën, sikur mos të ishin ndodhë pajtimet, do të ishte bo një luftë e brendshme edhe armiku na kish gjetë të gatshëm [të dobët], atëherë s’do të kishim mujt na me luftu armikun. Dhe kështu me këto, me këto bindje i duhet Kosovës falja, pajtimi, i duhet pajtimi i gjaqeve në Kosovë.

Ishin të mllefosun që Serbia na i vrajke djemtë e rijë në demonstrata me dy gishta t’u lyp liri, barazi, demokraci, do të thotë shihej se kishin dhimbjen, dhimbjen tonë. Ata ishin kërkushi [dorasi], me i vra duhej dikush me shku në burg. Nji vlla ishte në dhe, tjetri po të shkonte në burg, familja ishte e gjanë duheshin shkollu, vajza shumë në shpi, e ishte shumë shturje edhe nji shturje e re. I shihshim, për shembull, djalin e vallait të ndjerë, çikën e vllait të ndjerë, ata kishin nëvojë për rritje, për shkollim, për interesim, për përkrahje. E dishim se me na ndodhë ndonjë vrasje e tyne, m’u hakmarrë, me vra dikun prej tyne ndodhin fatkeqësi të reja, familja metët keq, e shkollimi e kështu me radhë. Kështu që, u dashke me menu e m’u bo kurban edhe i atdheut edhe i familjes edhe me dalë diqysh në pah me një dozë ndere ai gjak i vllait.

Erëmirë Krasniqi: Ju s’keni mendu kurrë mu hakmarrë, apo?

Metë Shala: Me ta thanë të vërtetën, ajo ka lanë pasoja në mu. Komplet një vit e gjysë kam menu me u hakmarrë. Edhe ka lanë pasoja në mu ajo sepse osht’ një botë e kundërt, artin kur e ki, muzikën kur e ki, kur i donë, për shembull, fëmijët në shkollë, kur e donë landën tande me këndim, me art, me muzikë, kur e donë... din çka osht’ pianoja, çka osht violina, çka janë instrumentet muzikore, çka osht’ orkestra, simfonia, sonata, koncerti uvertura. Kur menon me degju muzikë serioze me muzikën popullore, kur menon për artin, edhe m’u kthy për 180 shkallë në të kundërtën, ajo të len pasoja të çon krejt tjetër kah. Osht’ një jetë me plot trishtim, një jetë në ankth, me vuajtje me plot të zeza, sheh fëminë jetim në shpi s’je në gjendje fëmiun tond jetim me marrë në prehën.

E sheh, për shembull, vjen vllau prej Gjermanie i thotë çika, “E pse mixha Shaban nuk ma ka marrë edhe babën tem prej Gjermanie, me ma pru me mshef prej policëve në kerr mbrapa karriges së vet?” Ato janë momente që lanë pasoja ato janë momente të rana, është situatë shumë e ranë, e trishtë, është lemeritëse me t’u vra vëllau prej djalit të tezës që i ki nanat motra me to. Edhe pa arsye, pa arsye, s’kisha mujt me ba me marrë me men me vra i ata, ose vllau jem s’e ka prit ata, as s’e kemi prit, se s’e kisha lanë vllaun aty, s’isha dalë në bjeshkë hiç, i kisha shit ato bagti të dreqit tash për atëherë, qysh i shitëm, qysh mujtëm me jetu mandej pa ato, po hajt verbu sysh edhe...

Erëmirë Krasniqi: Domethanë, ju ka shliku edhe juve personalisht edhe familjen kur ia keni falë për Kosovën?

Metë Shala: Osht’ një lloj shlirimi, se ti tash nuk po mendon mo me... ti ia ki dhanë besën atdheut, rinisë Kosovës, ia ki falë Kosovës edhe tash je shkarku prej qasaj barre që ti duhesh m’u hakmarrë,

osht' një lehtësim.

Mirëpo, me ta thanë të drejtën në një mënyrë jemi, çdo familje q'i i ka kontribu pajtimit të gjaqeve në Kosovë, që ka falë gjaqe, ngatërresa, jemi të dëshprun. Ja pse, i shkojnë te vorret dëshmoreve me çdo respekt, po kush i shkon te vorri vllaut tem përveç meje, familjes së ngushtë? S'e dinë kush, s'e ngjeh kush atë punë, atë kontribut. Në një mënyrë, është një lloj kontributi edhe nuk ka dalë në pah qai gjak.

Pjesa e Dytë

[Folësi vazhdon rrëfimin e tij nga pjesa e parë]

Qai gjak i falun për Kosovën, domethanë kemi metë diqysh, na lakmojmë kur shkojmë te vorri i ni dëshmorit që ka ra për Kosovën. Unë e boj mend, me m'u pasë vra vllau në luftë prej shkaut, po m'u vra prej vallaut si me pasë hangër qentë, si me pasë hangër qentë. Edhe domethanë, e hangrën qentë edhe e vorrosëm, edhe qentë e kanë hangër, në fakt qentë e kanë hangër. Na nuk po kërkojmë neve me na shpall heroj, po njëfarë tretmani me pasë, po flas jo veç për vëllain tem, por për krejt Kosovën, për krejt ata njerëz që kanë pasë këtë përvojë të hidhun.

Erëmirë Krasniqi: Ju thatë që keni qenë te Verrat e Llukës, a filluat mandej masi që u pajtuat, a filluat me shku edhe nëpër këto tubime ku njerëzit pajtojshin, a kishit nevojë m'i pa edhe njerëzit tjerë t'u falë?

Metë Shala: Po, me të thanë të drejtën ishte njëfarë satisfakcioni, për shembull, për mu me u çlodh, me më pushu shpirti, me m'u shëru shpirti. Kur mersha pjesë unë edhe vëllau im i vogël, se ai vëllau madh ishte në Gjermani, kur merrshim pjesë te Verrat e Llukës, e kur u falshin gjaqet e u zgjatshin durte, e u lirojshin pëllumbat e paqes me fluturu të lirë, aty ishte ni, domethanë pritej, pritej ni unitet, pritej ni forcë e përbashkët e gjithë kombit, pritej ni grusht i madh kundër armikut, e jemi zhgënjy [me] çka ka ndodhë mas lufte.

Unë kam menu, kur kam shku me marrë familjen në Shqipëni m'i pru në Kosovë, unë kam menu se do t'i lajmë dyrtë çelë, do të përqafohemi njani me tjetrin, s'kemi me rudhë shpinën kurrë prej njani tjetrit, kom menu se s'prek kush ni sen, s'i vjedh kush kuj, i lajm dyrt çelë. Mirëpo, i ndershmi dhe budalla ishin shumë afër, shumë afër. Unë komplet budallë, i ndershëm, e kishin një letër të cigarës n'nes i ndershmi dhe budalla, qaq kishin ndamje t'madhe. T'u menu se tash jemi shliku s'guxojm me mshel derë, kemi m'u përqafo, kemi m'u gëzu sukseseve të njani-tjetrit, e jo mos me dashtë vëllau vllaun me pa me sy. Shembull po bjen vllau vllaun, po fqinji, ai tjetri, e tjetri, osht' ni urrejtje, ni xheloz, ni, ni pabesi, ni uri.

Unë kur kom ardhë e kom pru familjen në shpi, shpija e djegne e kom qit' kafën në oborr kom thonë, "Jom pasaniki ma i madh, a s'osht' serbi këtu?" Erdhën edhe do të Shipnisë me neve këtu, fillunë me kajt t'u thanë, "Qysh ju paska djeg shpija?" Po thashë, "Mos kani! Se shyqyr që po i vjen era shkrum e s'po i vjen era shka këtyre trojeve të këtij veni. Po ky shkrum osht' i mirë, osht' i bereqetshëm." Edhe vërtet zjerme osht' i bereqetshëm. Fali Zoti punë e përparim e ndërtim të shpijave, shpija të reja, e

shyqyr që na i djegi mijtë edhe mijtë n'tavanë. Mendova që po na mush men, po disa i ka mushë men e disa jo, disa po më vjen keq.

Erëmirë Krasniqi: E qysh ke lufta për juve, ku shkut, qysh ja nisi?

Metë Shala: Lufta, lufta ka qenë '98-tën kemi qenë në shpi, '99-tën kemi qenë në shpi deri me 6 maj, n'fshat në Tërstenik, edhe kemi pasë refugjat prej të gjitha anëve. Unë kam flejt me një bahçe të kumbullave, dhomën teme të fjetjes me shoqen teme kanë flejt çika e gra, 54 i kemi pasë në shpi. Mandej defilojshin ushtria natën, vijshin në odë të burrave.

Erëmirë Krasniqi: UÇK-ja po mendoni?

Metë Shala: Po, UÇK-ja, UÇK-ja. Vijshin në ato anë, në ato zona anëj, na kanë gjetë mirë të përgatitun, me nondë ton millë i kom pasë n'shpi, gjithë njerëzve iu kam dhanë, kush ka ardhë iu kam falë krejtve. Edhe ka pasë qumësht boll, mish kemi pre, natën kemi nejt kemi rujt, sa herë jemi frigu, sa herë jemi trimnu, sa herë jemi me ethe për jetë. Vllai i madh ka shku vet i treti prej Gjermanie në Shqipni u taku me Flamurin atje, edhe mirë boll, Flamuri i ka thanë, "Ma mirë m'i lanë këtu në shtab të hollat se sa me shku atje në jug të Tropojës". Ai u nisë, ka shku, se kanë shku 17 djem prej këtuhi, vllai jem i vogël, edhe 17 djem të fshatit tem kanë shku kanë marrë armë atje. Tash, ai ka shku me 30 mijë, me 28 mijë marka që i ka mbledh prej fshtarëve tonë që punojnë në gyrbet, kanë shku kanë ble arme në Tropjë, e në Hoxhaj, e në Bajram Curr, edhe i ka përgatit bashkë me ni... vllau jem quhet Shaban Shala, bashkë me ni Selim Krasniqin prej Tërsteniki, edhe me ni Mahir Shala prej Tërsteniki. Gati i kishin pa vra dikush me ia marrë të hollat në jug të Shqipnisë. Kanë shku këta 17 djemtë, i kanë marrë armët, i kemi, kanë ardhë e kanë pshtu me shpirt edhe i kanë pru në Tërstenik edhe i kemi nda shpi për shpi, armë të randa gulinova, armë [jo] veç ashtu.

Erëmirë Krasniqi: Ju u bonët gati me luftu?

Metë Shala: U bonën gati me luftu. Edhe me 6 maj në mëngjes ka ardhë një nxanës prej fshati Lutogllavë te dera e shpisë teme, "Arsimtar, del nxene kodrën se jonë t'u ardhë prej Lugut të Baranit." E kom marrë pushkën, një pushkë M48, e jom dalë në kodër. Për fat si kom dalë, para se me dalë, ata para meje, se të ishin dalë para meje mu më kishin vra t'u ngjit, po unë u grabita dola. Edhe po i shoh me krisma t'u e provu terenin, t'u afru. Kom fillu edhe unë me gjujt, m'ka ardhë vëllau, Alia djali i motrës, Mahiri Shala ka ardhë, një kusheri Qerim Shala, Brahim Shala, Xhevdet Shala, ka ardh edhe ni Sinani i Poterçit, ni Ramiz Kelemedi i Poterçit kanë ardh do, jemi bashku edhe kemi ba një rezistencë tanë ditën aty. Aty e kemi bo atë rezistencë veç sa m'i dhanë kohë familjeve m'u tërhekë. Edhe ata u frigojshin me ardhë kur i dëgjojshin armët, se përndryshe s'ka pasë gja prej neve, veç hajt sa me bo zhurëm m'i tutë arushën me shosh, m'i dhanë familjes kohë m'u tërhekë, edhe për fat ishin konë tërhekë familjet.

Erëmirë Krasniqi: Ku keni dalë, në bjeshkë, a në mal? A keni naj bjeshkë afër a qysh?

Metë Shala: Osh't një kodër afër shpisë, një mal afër shpisë, n'jug të familjeve tona. Mandej jam ardhë me djalin e motrës, me vllaun, e me ata e kom gjetë bagëtiat e lshumë veç një viç mshelun, ia kom hap derën atij viçi edhe jemi përsëndet me shpi. E kem pasë shpinë pa plloqë veç me lanë, edhe libra

shumë, e gazeta shumë. Nja dy kilometra thomë përpjet i ka shku tymi, nja tri ditë që e kemi pa. Jemi tërhekë jemi shku kem lyp familjet. Popullata ka dalë përtej Drinit anej, ushtria thanë, “Po tërhekëm në bjeshkë mos me rezistu m’i rreziku familjet”. E di që thashë unë, “Nuk muj me ardhë”, se e kisha familjen teme pa veshmbathje të plotë, s’kishin automjet, krejt ishin me traktora, me kamiona. E kom lyp familjen e kom gjetë. Me thojtë e mi e kom shti pushkën n’dhe, e kom pshtjellë me një najllon e me ni letër, kisha thojsha e gjoj nojherë. E jom shku te familja me 6 maj, në mbramje, shi bijke, ditë e keqe, mramje terr. Kemi fletjtë edhe atë natë, të nesërmen na kanë rrethu, jemi zanë rob me familje.

Erëmirë Krasniqi: Në Tërstenik?

Metë Shala: Jo, në Staradran, në livadhet e Staradranit e të Kashicës. Edhe nanën plakë e kom pasë në shpinë, nimdhjetë fëmijë kanë qenë, nimdhjetë fëmijë, nana plakë dymëdhjetë, tri gra 15, dy djem të hasretit. Qai osht’ djali i jem i hasretit {tregon kah ai në dhomë} edhe djali i hasretit i vllaut të ndjerë edhe çika e hasretit e vallaut të ndjerë. Jemi robnu, na ka kanë rrethu në ni livadh e thanë, “Kush ka armë, dorëzoni!” E nisën do m’i gju do brisqi, “Jo,” thanë, “mani ato për veti.” Na kanë lanë gjithë ditën e gatë para shkollës të Staradranit, gjithë ditën edhe gjithë natën. Me 8 maj, e shtunë kanë rreh njerëz sa kanë mujt dhe kanë vra njerëz.

Erëmirë Krasniqi: Midis fushës aty?

Metë Shala: Po, na kanë nis kolonën drejt Zallqit të Klinës për me shku në Shqipni. Kur jemi shku në Zallq, mu më kanë zbrit, familja jeme, se na murrë një i Raushiqit në kamion, s’e harrojm kurrë, ni Muharrem Alushi. E përshëndes edhe e falënderoj shumë! Kurrë s’harrohet ajo, m’i murrë me 15 anëtar të familjes. Mu më zbriti policia te sharra [vendi ku prehen drutë], na zbritën, kur këta u nisën, u gëzova që po shkojshin këta [familja]. Bisedojshin me na çu në pushkatim me durë prapa shpine. Erdh ni aeroplan pa pilot mbi neve, e ndëgjova reagimin e tynë thanë, “Tash s’mujm m’i pushkatu, osht’ nis jemi të inçizum”, kështu flitshin ata.

E di që i kanë thanë ni prej Kabashve Gjyrakovcit, një Rexhë Kabashit, e di që i kanë thanë, “Rexhë merri Kabasht edhe dil prej ktuhi”, ai më murr edhe mu se i kisha dhanë millë tri ditë përpara, tri dit ma parë i kisha dhanë. Më tha, “Ama edhe ni thes?” I thashë, “N’e harxhofsh qata na u shlirim, se s’ka qare pa u dorëzu Miloseviqi”, ai s’ka mujt me harxhu as qat’ thes. Edhe në shej respekti... atij ia kishin pasë, komandiri i Policisë së Gjyrakovcit ia kish pasë shkel bijën me kerr, edhe në shej... ky ia ka fal. Po tash, në shej respekti [policia] që ia ka shkel bijën me kerr i tha, “Rexhë merri Kabasht edhe del prej ktuhi, edhe nisu për Shqipni”, ai më murr edhe mu edhe më shpëtoj Zoti.

Mandej, këta nuk mujta me mrri familjen, por fletjtëm atë natë në Gremnik dikun, a Vulljakë. E metën kolona e atyne fshatrave në Nabërgjan, e Tërstenik, Ruhot, Lutogllavë, e Sataradran, e ajo pjesë metëm, e metën atje Gremnik tonë natën. Të nesërmen më kanë lut me bo vozitje të ni traktorit të ni grusë që ia kishin marrë burrin aty ku kam qenë unë në Zallq. Mandej, ata të shkretët gjithë i kishin deportu në Gjyrakovc e i kanë shkatrru t’u i rreh, e i kanë çu për Serbi. I kanë çu për Serbi t’u i rreh t’skretit, t’u i thanë t’u e nalë autobusin para shkollë e t’u i thanë nxansave të shkollës së mesme, “Delni me rreh terrorista”, e t’u i rreh edhe nxansit e shkollave të mesme t’u shku për Serbi. I kanë

dermu i kanë shkatrru krejt.

Një Ramiz Berishaj i fshatit tem ka qenë atje para, s'jetoj shumë, para pesë vjetve ka vdek, i matlltretun në Serbi, i shkatrrum, i dërmun, krejt të dermun. Mandej, unë mrrina me qat' traktor në Kukës, mrrina në terr traktori s'kishte drita. E bija ime e madhja më kishte dalë me djalin tem, të vetmin djalë e kom, më kishte dalë [me më prit]. Kur më ka pa djali, unë s'e kam pa gati e kom shkel me traktor, kur u gjujt me ardhë te unë. Jom taku me familje dhe jemi me 9 maj, e dille, me 9 maj, e dille mbramje, ka ora tetë mramje. Tetë e gjysë jemi taku në Kukës, mandej prej atyhit kemi shku në Pukë dhe kështu.

Erëmirë Krasniqi: Sa qëndruat aty?

Metë Shala: Qëndruam nja 40 ditë, 40 ditë, që u shkru marrëveshja në qershor e Kumanovës, u nënshkru marrëveshja. Po, na e kemi pa tmerrin me sy. Me nejt '98-tën tonë kohën me armë t'u e prit si dhija thikën, t'u e prit armikun me gjithë atë arsenal, ishim të pabarabartë, ishim me durë thatë me familje. Do armë ishin, ato s'bojnë punë ato armë, edhe nuk patën kështu në atë lug, në atë pjesë nuk patëm njerëz që na prinë e që na udhëheqën. U vranë njëmbëdhjetë të fshatit tonë, u vranë në qat' ofanzivë të Serbisë kundër neshë. Merre me menë, ai i pështjellun pesë cantin me çelik armiku, ai [kishte] aeroplanin, helikopterin, ai armët çfarë po donë, municion çfarë po donë. Në praga [emblemë], në pragë shkrujke "S", domethanë ato gëzhojat e municionit pragë shkrujke Ruse. Ai e kish ushqimin, e kish radio lidhjen, e kish veshmbathjen, mbështjellun pesë cantin në çelik, bani përvojë luftash, bani tri përvoja të luftës që i bani. Kish mercenar edhe Rusë edhe tyrlifare. Krejt tatimet tona që i ka marrë të babës e babagjyshit i ka çu në arsenal ushtarak, ai pat', neve na gjet durë thatë me familje, qysh do me luftu me familje?

Erëmirë Krasniqi: E çka ndodhi mas lufte, çka gjetët, shpijat a ju kishin kallë?

Metë Shala: Na e kishin kallë shpinë, që për Zotin u gzova që e kishin pasë kallë. E marum shpija të reja edhe ma të reja, i marum edhe ma të mira edhe me shpresën se do ta fitojmë pavarësinë shumë shpejt. Pavarësia u vonu shumë deri më 2008, e u përzi shumë keq pjesa veriore e Mitrovicës, plagë e ranë për ne shqiptarët po jetë [mbetë]. Mandej, na s'e kishim qëllimin m'u u pasuru, po e kishim qëllimin me pasë statusin e shtetit, m'i pasë njerëzit me punu për shtet, se mu nuk më vyen kurgjo shpija pa shtet, unë si mos me pasë atë shpi temën se ajo s'ka pasë shtet. Kom pasë një autonomi që ma hudhi Miloseviqi për dritare, kur dashti edhe më deportoi në Shqipni, më vrau, m'pjeki, m'djegi edhe me çnderoj. Unë s'kom pasë kurgjo, unë tash p'e du shtetin. Kur t'ia lenë shtetin fëmisë, ia kom lonë të gjitha. Kjo shpi pa shtet s'osht' e jemja.

Do të thotë, kurgjo s'kemi pasë na përpara, shyqyr që osht' djeg se ka qenë një autonomi vërtet e '70, e '81, ka qenë një periudhë që kemi hecë shumë ne Kosova, shumë kemi hecë vitin '71 e '81. Me Univerzitetet, e me flamur, e me të drejta, me kulturë, me bashkëpunim, profesorët e Univerzitetit të Tiranës ligjërojshin në Prishtinë. Mandej më kujtohet, për shembull '80-tën ardhja e shfaqjes, e dramës, "Baca i Gjetajve" në Pejë, shoqnitë kulturoro-artistike me koncerte, me kangë, e me valle. Që çdo fije, çdo fije e flokut ta lëvizë prej, prej mallit e prej qejfit m'i pa ata vallëtar të Shqipnisë. Domethanë, shkoi gjithçka t'u lëvizë. Mirëpo, prej '81 e tutje fillunë, u ba një nënskamzë, u bo një

nënskamzë, diqysh u rrënu gjithçka, burgosën njerëz shumë.

Pas lufte UNHCR-i e këto kanë ardhë me ndihma të ndryshme kanë ardhë, do organizata që i kanë ardhë kanë ba do ndërtime të vogla të shpijave, ndërtime sa me strehu kryet. Ata si duket kanë ardhë me bo një lloj shpërlarje parash, se s'kanë ardhë bash përnime kështu për me na ndihmu. Merre me men, do shpija që i kena ndërtu neve atje prej ndihmave i kanë pru do tjegulla të Greqisë, krejt ato tjegulla sot e lëshojnë ujtë. Jonë shumë shkel e shko, ajo ka qenë situatë emergjente sa për me shpëtu jetna. M'i prunë do kampshtëpiza të hekrit, qysh çohet jeta në kampshtëpiza? Me do nxemje solare që u prishin për dy-tri javë, kurgjo hiç! U dashke m'u lidh me rrymë me do triona, ish rrezik m'u djeg atë dimër, atë dimër e bonëm na në kampshtëpiza të hekurta. Mirëpo, kur ishim gëzu për liri, për largimin e armikut, na u duke që ishim pasanikët ma të mëdhaj. Kur e kom pru familjen prej Shqipnie atë ditë e kom qitë xhezvën në oborr, në bagla të lopëve, kom thonë, "Po unë jom pasaniki ma i madh n'këtë botë", kish pasë lopë të huja aty. Qaty e kom qit xhezvën me plin e kom pi një kafe, kam thanë, "O Zot unë jom pasaniki ma i madh në këtë botë".

Erëmirë Krasniqi: Çka keni punu mas luftës, qysh e keni rimëkambë jetën e juaj?

Metë Shala: Mas luftës, ni shok i cili e ka pasë familjen te unë që jom përkujdes për familjen e tij, ni Ali Alsani këtu në Pejë. Kish qenë të punu në IOM [Organizata ndërkombëtare për Migrim]F për kthimin e refugjatëve prej aeroportit edhe më tha, "Eja me pru refugjat prej aeroportit, m'i pru në Pejë", edhe kom shku me një kombi mercedes, kom punu një vit e gjysë. Dikun rreth, reth 50 mijë marka i kom marrë, edhe ni kredi e morra për, e morra ni kredi, kredi si luftëtar na u mundësu me nja tre-katër shokë edhe i kom ndërtu atje do shpija me qato të holla. Unë kom bo riatëdhësim, jom krenar që kom marrë pjesë edhe në riatëdhësim, se me kombi kom pru refugjat, kom pru familje prej aeroportit në shpija të veta. Por kur i çojsha të shkretit në shpi, në shpija të djegne, në hitha e veç huna të zjermit, veç huna që ishin djegë atëherë që ishin mbet. Po thojsha, "Shyqyr që po kthehen, shyqyr që po riatëdhësohen". Me hecë përpara, osht' hecë, osht' bo diçka, por ku ka qenë dashtë nuk jemi, mirë jemi, por ku ka qenë dashtë nuk jemi.

Erëmirë Krasniqi: A kishe dashtë diçka me shtu?

Metë Shala: Vallahi, mori vajzë nuk kam çka me shtu. Kom thonë, Zot vetëdijësoj Shqiptarët e me u bashku me u shkollu me u largu rrugëve të këqija. Kom dëshirë kjo Kosovë me pasë shkollën shkollë, punëtori i arsimit me kry detyrën e vet si duhet, familja me kry detyrën e vet si duhet, rinia me na dalë si duhet, policia me qenë polici, gjyqësia gjyqësi, spitali spital, shteti shtet. Nëse dojmë me qenë dikushi, përndryshe në qoftëse nuk e marrim nxansin në shkollë sikur fëmiun tonë m'i eduku me qenë çelikosur me dituri, me forcë, me forcën e dijës, me çdo forcë që duhet shtetit, neve s'na vyen gja jeta as, as s'kemi të ardhme. Në qoftëse nuk mendojmë për rini, për shkollim, jo me marrë diploma, letra të thata pa njohuri, jo letra të thata pa njohuri, jo mos me pasë ligj, mos me pasë, mos me kry gjyqësia punën e vet s'ka ma marre, prokuroria, atëherë veç jemi në mal t'u jetu me arusha, me ujq. Atëherë sikur pa gjyqësi, pa prokurori, pa polici pa shtet, pa ekonomi, pa shkollë, pa univerzitet qysh duhet, unë nuk e di çka u bo kështu, veç çka s'ia ka nis nëpër katune ka ni univerzitet ka ni fakultet. Letra, letra të thata pa njohuri, veç kur marrin pompa të benzinës diploma kështu ndoshta, mos e kom, mos

teprova se jom...

Pjesa e Tretë

Metë Shala: Dikun ka mesi i majit '92, kenë bo zgjedhjet për Presidentin Ibrahim Rugova, nëse s'gaboju qatë kohë. Ditën e zgjedhjeve në mbramje osht' organizu nji koktej në shpijën e Mustafë Haredinit, në Leshan, i cili osht' djali i hallës teme edhe aty ka marrë pjesë edhe Ramadan Haradini, edhe djali i tij i mixhës Dem Berisha dhe Tahir Berisha tani i ndjerë. Tahir Berisha kur del prej atyhit me ni edhe me Muharremin edhe me Ramadanin djalin e hallës edhe Demën takohen në[me] policë. Përshëndetën me djalin e hallës edhe me këta edhe pak metra ma anej takohen me policë edhe Tahirit policia ia lëshon baterinë me dritë në fytyrë edhe i thotë, "Durtë nalt!" Tahiri shumë i shpejt në armë, e kishte pasë armën nën sjetull e nxerrë revolen edhe e vret njanin polic në ballë, po tjetrin e plagosë. Ai tjetri polic hin në kanal në rrugë edhe Tahiri e merr automatikun e këtij policit edhe gjunë në drejtim të këtij policit në kanal t'u mendu që e ka vra edhe i ofrohet me ia marrë automatikun. Mirëpo, polici i plagosun e vret nga afërsia Tahirin edhe metë Tahiri i vramë. Tash policia të nesërmen edhe shumë ditë tjera i kanë lyp djalin e hallës Mustafën, ku u bo banketi në shpinë e tij, edhe Ramadanin.

Ata e kanë ditë se neve na kanë dajë, edhe me 10 qershor, '92, organizohen forca të mëdha policore prej Peje edhe nisën me dy tanke edhe shumë automjete të rana të bilndume. Nisen edhe na e rrethojnë shpijën në mëngjes, në orë të hershme të mëngjesit. Nana jeme e ndjera po vjen te dhoma e fjetjes edhe po thotë, "Metë," po thotë, "loke, po thirr dikush rrmisht", rrmisht do me thanë rrept. Eh, e dita, thashë, "Loke, policia," thashë, "veç merri gratë e hini në një dhomë të madhe të shpisë". T'u vesh, t'u fol me nanën edhe t'u dalë, kur dalë në oborr veç ni revole e kishim në shpi. Kur dalë, i pari dalë në derë, në derë të hymjes me durë nalt, m'i qitën prangat n'durë mu, vllaut t'madh, vëllaun e vogël, qëlloj dhandri musafir te na e lidhin me dhandrin. Mixha plak qëlloi aty edhe një mjeshtër që mjeshtrojke edhe dy kushëri, shkun i murrën në oborr t'vet edhe ata dy vllazën të lidhun, pa u veshun mirë i prunën në oborr edhe babën e tyne.

Më lënduan, i thashë, kur i pash t'u m'i gjujt fëmijët shkallëve te poshtë, bërtita thashë, "Sjelluni si njerëz!" Si i kom thanë sjelluni si njerëz më ka kërshit automatiku mbrapa kreje, më ka pre ajo, ajo shanzheri, ai krahn i automatikut më ka pre sikur me sopat edhe jom majtë, jom majtë shumë jom majtë edhe gati jom rrëzu, por për hirë të familjes mora pak oksigjen edhe më erdh oksigjeni në tru edhe u majta. Krejt ftyra m'u bo gjak edhe n'trup, më shkoi deri në këpucë. Na goditshin në oborrin tonë. Familja aty, mëngjes herët shumë fëmijë u dridhshin, fëmija në oborr, familja, gratë, nana. Mas shpije gjuajtën me armë, se nji djalë ka ik t'u tutë, kushëri aty ka ik t'u tutë mos p'e marrin me çu ushtarë, se merreshin ushtarë atëherë, po s'u nal ai edhe bastisën. Na i lëshunë radiot në gjuhë serbe, ohh me do kangë serbisht, tabelat e Beogradit automjetet, na i shpërthyen edhe gumat e kerrit, unë e kisha një kerr, vëllau nji kerr edhe traktorit, krejt naj shpërthyen gumat.

Erëmirë Krasniqi: Çka mendojshin që arrijnë me këtë?

Metë Shala: Jo, jo, po ajo veç sa me shkaktu, me shkatrru, [me bo] dame, edhe lypshin armë, lypshin

ato. Shkun me këqyrë për arme në grazhd te loptë atje, vetmen, vetmen gajret e boni një mëzat kur u avit. Kur u avit polici me këqyrë a ka armë te grazhdi, ai i ra me bri edhe rrëzoj në pleh. Edhe ky tjetri, ky po donë me vra, ky ia kapi automatikun tha, “Kanë gazeta shumë, na shkrujnë gazetatat që e kemi vra mëzatin”.

Edhe na murrën neve na futën në kerre edhe mas një orë e gjysë a dy bastisje. Ohh, na futën nëpër kerre çfarë ofendime, çfarë maltretime, rrugës t’u më godit e më thojshin, “Gjysa e juve jeni djem të Rankoviqit, se Rankoviqi i ka pasë nanat e juve shqiptarve”. Haj more Zot! Edhe na çunë në polici t’u na malltretu e t’u na rreh, çfarë rrehje?

Erëmirë Krasniqi: A dyshojshin ata që ju keni qenë të përfshimë në atë rast?

Metë Shala: Vëllai i madh i përngjajke qatij Mustafë Haredinit. Krejt ata e kanë rreh e shkatrru, edhe vëlluan e vogël qashtu, dy kushëri, dhandrin (psherëtimë). Na çunë, diku ka ora shtatë kemi mirri në Pejë, deri katër kemi metë qaty t’u na malltretu, t’u na marrë deklarata. Merre me men, me durë në mur t’u na mëshu shkelma barkit me pendrek, me helmet, me helmeta çelikut në kry na bijke. Vëllau i madh prej atëherit e deri sot osht’ me pasoja i ushton kryet prej helmete, helmeta e hekurt. Plus vëllau i vogël osht’ bo operacion në Gjermani ia kanë hek një, njonën vezë të testiteve ia kanë hek, ia kanë bo operacion ia kanë hek. Vëllau i madh qashtu me pasoja deri sot. Qatë ditë na lëshun. Armiku osht’ në gjendje me të majtë shtatë-tetë orë me të prish, po ma mirë shtatë-tetë vjet në burg me të majtë me të trajtu si të burgosun qysh duhet se sa shtatë-tetë orë me të malltretu e me të shkatrru.

Erëmirë Krasniqi: Çka keni punu të ‘90-tat?

Metë Shala: Në të ‘90-tat kam qenë drejtor shkolle në Tërstenik, kom qenë drejtor shkolle, kom qenë, kërkojshin kem pasë malltretime të ndryshme, “Pse s’e pranoni planin e Serbisë?” Disa herë kanë ardhë më kanë marrë në shkollë, “Pse i ke ra dëftesës vulë Kosova Republikë? Kur jam une këtu Kosova Republikë e ki shkru shqip? Pse s’e ki shkru edhe Serbisht?” Më mershin, e di që njëherë më kanë majtë një ditë e një natë, edhe një herë më kanë marrë më kanë burgosë një ditë e një natë për armë. Edhe më kanë malltretu sa që kur kom hi në polici me kanë hi këpucë në kam[b]ë e kur kam dalë, kam dalë me këpucë në dorë se kama jeme nuk e nxejke këpucën, të ajuna kamët (qeshët), durtë sa ni killë buk, mo Zot ma keq! Jemi pa konë mësu m’u livdu me thanë, “Qe, na rrehi policia”. Ish pa kanë mirë m’i marrë armët ma ka herë e mos me na rreh policia, po çka me bo tash!

Erëmirë Krasniqi: Domethanë, ju e kishit presionin edhe ma të madh për shkak të faktit që keni qenë drejtor i shkollës në gjuhën shqipe?

Metë Shala: Po, po, po, e kom ni atë presion, se e kom ni... ata gjatë gjithë kohës më krijojshin presion (psherëtimë). Bile, e di që ‘98-tën dikun në maj apo qershor nuk e di, policia e Serbisë i ka gjetë dy të fshatit tem, i ka burgosë edhe iu kanë thanë, “Po ju lirojmë juve nëse e bini Metën”, mu bashkë me një të fshatit aty edhe e di që jemi shku. U drejtunë t’u thanë, “Ne e dijmë që ti ia donë të mirën popullit tond dhe dëshirojmë që ti sa ma parë m’i mbledh armët me shpëtu, mos me fillu ofansiva luftarake në Klinë e me dalë në gryk të Rugovës. Ti je ai që munësh m’i shpëtu, m’i mbledh të gjitha armët”. Ngula kamë thashë, “S’ka armë!” Ngula kamë. Më dhanë afat një javë. Mas një jave jom shku prapë iu kom

thanë, “S’ka armë!” Edhe jom krenar që s’kemi dorëzu një fishek, asnjë pushkë, asnjë armë. E di që kemi pasë boll presion, kemi pasë, po shqyr kaloi.

Erëmirë Krasniqi: A u shtu presioni kur ju e murrët edhe shkollën e mesme në objektin e juaj?

Metë Shala: Po, e di që... po, po, se më thojshin, “Ku ki drejt ti me hap shkollë?” Thashë, “Unë as nuk hapi shkollë as nuk mbylli shkollë, shkolla është e popullit.” Edhe ju thojsha, “Aty ku hapet një shkollë, mbyllet një burg. Ju si duket po doni Kosovën me ba burg e mi mbyll shkollat.” Kemi pasë vujtje shumë të mëdha. Unë e di që i pari hyjsha në shkollë kur fillun helmimet, le të me kap mu mos me kap naj nxonsë, klasë për klasë hijsha m’i kontrollu klasat mos me m’i kap helmimi nxonsit.

Erëmirë Krasniqi: A kanë ndodhë asi raste në shkollën e juaj?

Metë Shala: Ja, për fat nuk ka ndodhë në shkollën tonë, veç e kemi pasë atë dro. Në shkollat ku ka pasë me dy gjuhët, ku ka pasë edhe serb edhe shqiptar, se serbët lypen m’i shti nxansit paradite në shkollë, me të vetmin qëllim e kishin pasë qata. E kryjnë mësimin serbët, e lajnë helmin edhe kur të hyjnë nxansit tonë m’i kap. E tmerrushme kanë qenë ato ditë prej helmimeve të nxënësve, çfarë, çfarë britmave, njëfarë lloj helmi i çuditshëm, çfarë britma, çfarë pasoja lejshin ato helme. Për shembull, e kapke një vajzë helmi këtë javë, mas dy jave kur fillojke helmimi i kapke ata tjerët, ajo kur i shihke tjerët të helmum prapë e përjetojke, sikur m’u helmu edhe kjo. Trauma, trauma.

Erëmirë Krasniqi: A p’e mbyllim?

Metë Shala: P’e mbyllim (qeshët).